

ACTUALITATEA ȘI VALOAREA OPEREI SCULPTORULUI ALEXANDRU PLĂMĂDEALĂ

Doctor habilitat în studiul artelor, doctor habilitat în istorie **Liliana CONDRATICOVA***
 Academia de Științe a Moldovei
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8735-3364>
 E-mail: condraticova.asm@gmail.com

* Dr. hab. în studiul artelor și de dr. hab. în istorie cu tema *Evoluția prelucrării artistice a metalelor în Basarabia în secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea*. Din 2019 secretar științific general al AȘM. Este autor al 10 monografiilor și peste 170 de articole științifice despre arta metalelor și centre de artizanat din Basarabia, RSS Moldovenească, Republica Moldova. A scos din anonimat zeci de meșteri de artă decorativă și bijutieri care se ocupau de confecționarea pieselor de feronerie, orfevrărie și bijuterie. Cadru didactic la Facultatea de Arhitectură și urbanism a Universității Tehnice a Moldovei; membru al colegiilor de redacție ale revistelor științifice de specialitate din Republica Moldova, România, Ucraina. În 2019 a inițiat împreună cu dr. habil, prof. Nicoleta Vornicu organizarea conferinței științifice internaționale *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, fiind editor a 11 volume ale revistei *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine*.

THE TOPICALITY AND VALUE OF THE WORK OF SCULPTOR ALEXANDRU PLĂMĂDEALĂ

Summary. Two defining facets of the work of sculptor Alexandru Plămădeală (1888–1940) formed the basis of this study. The first refers to the pieces made of noble metals and organic stones crafted by the famous sculptor, a creation less known and appreciated by art historians and critics. The medallions made of silver (*Portrait of I. Teodorescu-Sion's wife*, *Portrait against the background of the monument*, *Portrait of the performer Lidia Lipcovschi*) and miniatures made of ivory and wood are part of the collection of the National Museum of Art of Moldova. The second aspect concerns the workshop in Chisinau where the monument to Stephen the Great was cast, inaugurated in 1927 in the Public Garden that today bears his name.

Keywords: sculptor, Alexandru Plămădeală, pieces made of noble metals and organic stones, Stephen the Great, monument, workshop, heritage.

Rezumat. Două fațete definitorii ale operei sculptorului Alexandru Plămădeală (1888–1940) au stat la baza acestui studiu. Prima se referă la piesele din metale nobile și pietre organice lucrate de celebrul sculptor, creație mai puțin cunoscută și apreciată de istoricii și criticii de artă. Medalioanele lucrate din argint (*Portretul soției lui I. Teodorescu-Sion*, *Portret pe fundalul monumentului*, *Portretul interpretei Lidia Lipcovschi*) și miniaturile din fildeș, lemn, fac parte din colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei. Cel de-al doilea aspect ține de atelierul din Chișinău unde a fost turnat monumentul lui Ștefan cel Mare, inaugurat în anul 1927 în Grădina Publică care astăzi îi poartă numele.

Cuvinte-cheie: sculptor, Alexandru Plămădeală, piese din metale nobile și pietre organice, Ștefan cel Mare, monument, atelier, patrimoniu.

În anul 2025 am consemnat 100 de ani de la plecarea în eternitate a prim-ministrului României Alexandru Marghiloman, cel care se consideră artizanalul Unirii Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. Fără acest act curajos nu erau posibile dezvoltarea economică și socială a Basarabiei în perioada interbelică, Unirea oferind oportunități considerabile la dezvoltarea artelor vizuale și audiovizuale, a meșteșugurilor artistice, revenirea la costumul popular autentic, la istoria și limba română. Specializarea în istoria prelucrării artistice a metalelor nobile și comune a

condus spre examinarea complexă a acestui domeniu în Basarabia în componența României, identificarea atelierelor și a măștrilor – cca 90 de persoane care lucrau prin anii 1930 articole de giuvaiergerie din aur, argint, diamante, platină [1]. Atenția a fost acordată pieselor expuse în cadrul unei expoziții tematice de la Muzeul Național de Artă al Moldovei, unde au fost expuse piesele din metale nobile și pietre organice lucrate de celebrul sculptor Alexandru Plămădeală, creație mai puțin cunoscută și apreciată de istoricii și criticii de artă. Medalioanele lucrate din argint (*Por-*

retul soției lui I. Teodorescu-Sion / Portretul Elenei Teodorescu-Sion; Portretul lui Ion Teodorescu-Sion; Portret pe fundalul monumentului;) și miniaturile din fildeș (*Portretul soției sculptorului / Portretul Olgăi Plămădeală*, 1926), lemn (*Portretul Olgăi Plămădeală*), precum și miniatura din fildeș și lemn *Autoportret cu soția / Portretul sculptorului A. Plămădeală și al soției sale* (1926/1929) fac parte actualmente din colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei (MNAM). Tot în custodia MNAM se află și lucrarea din bronz patinat *Frunză de arțar* (1912) [2].

Totodată, *Portretul Anastasiei Sucevan* (miniatură, fildeș, 1927), *Portretul interpretei Lidia Lipcovschi* (fildeș, 1932), se regăsesc în colecția Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală al Moldovei.

O serie de lucrări din bronz sunt atestate în monumente funerare: *Portretul medicului Șuțu* (basoreliev, bronz, 1930) fixat pe piatra funerară de la mormântul protagonistului din Arad. *Bustul lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu* lucrat din bronz patinat în anul 1936 se află la Muzeul Memorial B.P. Hasdeu din Câmpina; iar *Portret de femeie în vârstă*, cunoscut și ca *Bustul Perlei Averbuh* (bronz, 1936), se află în Cimitirul comunității evreiești din Chișinău.

Din păcate, câteva lucrări nu au ajuns până în zilele noastre, fiind pierdute irecuperabil: *Portretul cântăreței S. Aivaz* (miniatură de fildeș, 1922), *Portretul poetului Ion Minulescu* (fildeș, 1931); *Bustul lui Ștefănescu*, director al Școlii de Vinificare din Chișinău (bronz, 1933); *Bustul avocatului Emanuil Gavriliță* (bronz, 1933–1935); *Portretul lui Vasile Cijevschi* (bronz); *Bustul fondatorului Școlii Agricole din Saharna Apostolopol* (bronz, 1937); *Bustul pictorului Nicolae Grigorescu* (bronz, 1938), înălțat la Chișinău ș.a. Tot Al. Plămădeală a fost autorul Monumentului de bronz eroilor încoronat cu bustul regelui Ferdinand (bronz, 1937), instalat în comuna Varnița, județul Tighina; precum și al busturilor de bronz al poetului Alexei Matevici (1937, instalat în comuna Căinari, județul Tighina); al regelui Ferdinand (1938, instalat în comuna Ialoveni, județul Lăpușna și în comuna Nisporeni, județul Lăpușna); juristului Simion Murafa (1939, instalat în orașul Soroca) ș.a. [3]

Aceste articole au îmbogățit substanțial cunoștințele noastre cu referire la dezvoltarea artei metalelor în Basarabia și astfel Al. Plămădeală devine precursor al artei prelucrării fildeșului în acest interval cronologic, domeniul confecționării pieselor din fildeș, os, corn fiind continuat cu o deosebită eleganță de celebrul bijutier basarabean Alexei Marco, revenit la Chișinău după 1972 [4].

În colecția MNAM se află și prima machetă a monumentului lui Ștefan cel Mare, lucrată în anul

Alexandru Plămădeală. Autoportret cu soția, 1926, miniatură, fildeș. Apud: Stavilă T. *Olga Plămădeală – un cronicar al artelor din Basarabia interbelică*. În: *Dialogica*, nr. 2, 2021, pp. 69-75

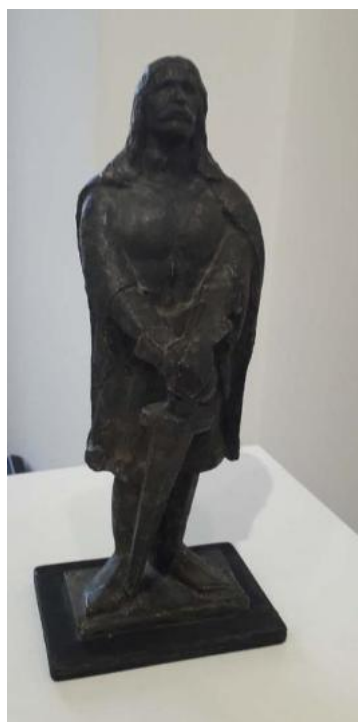

1924 din ghips. Este bine de luat aminte că biografia și opera sculptorului Al. Plămădeală a fost reflectată exhaustiv în mai multe studii de criticii de artă din Republica Moldova [5], atenția noastră fiind îndreptată asupra pieselor de fildeș menționate anterior, dar și unei însemnări identificate în cartea de memorii ale soției Olga Plămădeală. În așa fel, am ajuns la cel de-al doilea aspect ce se referă la atelierul din Chișinău unde a fost turnat monumentul lui Ștefan cel Mare din Grădina Publică care îi poartă numele.

Din memoriile publicate de Olga Plămădeală aflăm că Alexandru Plămădeală căuta un atelier unde ar putea lucra asupra statuii de 5 metri înălțime. Cunoscând bine situația instituțiilor de învățământ, Olga Plămădeală i-a recomandat sediul școlii aflate la intersecția străzii Bender și Pirogov, actualmente strada Tighina și, respectiv, M. Kogălniceanu. Olga Plămădeală a precizat că sculptorul Al. Plămădeală a obținut permisiunea de a lucra în holul școlii și era bucuros, fiindcă scara și treptele îi ofereau posibilitatea optimă de a lucra asupra sculpturii masive. Menționăm că este o clădire monumentală, construită în două niveluri, un monument de arhitectură de însemnătate locală, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău.

În timpul vizitei de documentare la adresa Tighina nr. 6, care actualmente este sediul Direcției de Poliție, am identificat acel hol unde au fost desfășurate lucrările. Fotografiile de epocă au fost contrapuse cu situația la zi, în anul 2018, pentru a se putea afirma cu certitudine că anume în acest hol al școlii aflată la intersecția străzilor Tighina și M. Kogălniceanu, Alexandru Plămădeală cu echipa a lucrat la statuia de 5 m a lui Ștefan cel Mare.

Desigur, clădirea a suferit modificări substanțiale fiind refăcute pentru a fi adaptată cerințelor unei Direcții de Poliție a mun. Chișinău, în conformitate cu exigențele față de asemenea instituții de maximă securitate. Însă examinarea atentă a scării ne-a adus spre completarea registrului nostru al pieselor de feronerie lucrate la turnătoria de fontă din Chișinău a lui Stepan Serbov (cunoscut în alte documente și

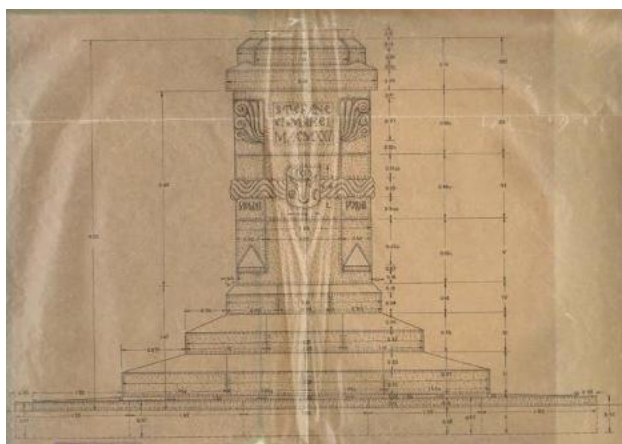
Alexandru Plămădeală. Monumentul lui Ștefan cel Mare. Schiță. Ghips, tonare. Fondul MNAM

Alexandru Plămădeală. Monumentul lui Ștefan cel Mare. Prima variantă a monumentului, 1924

Alexandru Plămădeală. Monumentul lui Ștefan cel Mare. A doua variantă a monumentului, 1924

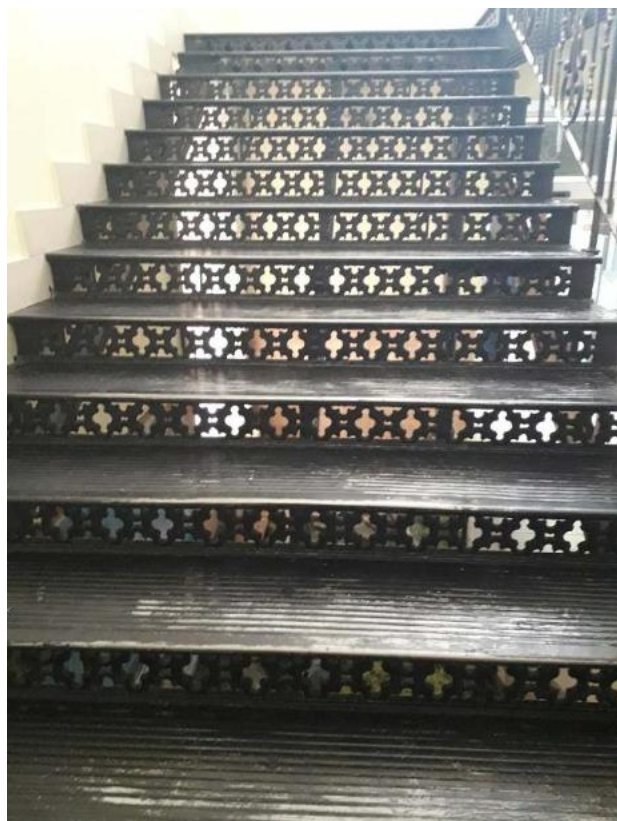
Soțul monumentului lui Ștefan cel Mare, proiectat de sculptorul Eugen Bernardazzi, și montarea acestuia

Parcul orașenesc, anii 1920–1930

Vedere din perioada interbelică, Grădina Publică, monumentul lui Ștefan cel mare, împrejurirea de fontă și porțile Grădinii Publice, realizate după schița arhitectului orașului Chișinău Alexandr Bernardazzi

Atelierul de pe str. Tighina nr. 6, unde Alexandru Plămădeală a turnat monumentul: foto de epocă și starea actuală a clădirii și a scării de fontă, care a devenit sediul Direcției de Poliție din mun. Chișinău

Monumentul lui Ștefan cel Mare: perioada interbelică (foto Muzeul Virtual al Unirii) și situația actuală, 2025.

ca Ștefan Sârbu), lucrările ce poarta marca acestei turnătorii formând imaginea unui oraș modern și fiind atestate de noi în mai multe clădiri din centrul istoric al orașului Chișinău, precum și în alte localități (biserica din s. Rusești, rn Ialoveni, școala din s. Cucuruzeni, rn. Orhei ș.a.) [6]. În diferite perioade de timp, această turnătorie era gestionată de Gotlib, Langhe, numele ultimului antreprenor figurând pe părțile laterale ale scării și demonstrând apartenența acestei lucrări de fontă turnătoriei lui Serbov, fiind identificate cartușe de metal cu inscripția „Turnătoria lui Serbov. Chișinău. Antreprenor Langhe”. Desenul treptelor este unul specific pieselor realizate la turnătorie lui Serbov. Din păcate, până în zilele noastre nu au fost păstrați baluștri de metal, care au rămas importalizați doar în fotografiile de epocă. Actualmente, baluștri au fost înlocuiți cu piese contemporane, care deși se încadrează optim în scara de fontă, nu prezintă valoare artistică.

Comparativ cu sediul fostei școli, unde în pofida modificărilor constructive, a fost păstrată scara originală, soarta casei în care a locuit sculptorul a ajuns astăzi în stare avansată de degradare. Proiectul de reconstrucție, deși este aprobat, nu este inițiat. Poate

către 2028 – la 140 de ani de la nașterea sculptorului Alexandru Plămădeală sau 2027, la centenarul dezvelirii monumentului lui Ștefan cel Mare în Grădina Publică ce-i poartă numele –, va fi reparată casa unde a locuit celebrul sculptor, cel care l-a dăruit orașului Chișinău și Republicii Moldova statuia emblematică a Domnitorului Ștefan cel Mare și Sfânt.

Bibliografie:

1. Condraticova Liliana. *Arta metalelor din Basarabia*. Chișinău, 2017, 384 p.
2. Condraticova Liliana. *Alexandru Plămădeală: fațete mai puțin cunoscute ale creației*. În: *Simpozion de numismatică: Programul și rezumatele comunicărilor*, 24-25 octombrie 2019, Chișinău: 2019, Ediția 18, p. 46.
3. Malanetchi V. *Creația plasticianului Alexandru Plămădeală: lucrări conservate, lucrări dispărute, lucrări mai puțin cunoscute*. În: *Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*. Volumul 7 (20).
4. Condraticova Liliana. *Destinul unui bijutier. Alexei Marco*. Chișinău, 2017, 176 p.
5. Plămădeală Olga. *A.M. Plămădeală: Жизнь и творчество. Воспоминания / Viața și activitatea. Amintiri*, Chișinău: Cartea Moldovenească, 1965; Bobernağă So-

RECONSTRUCȚIA FĂTĂDEI DIN ȘOCULUI DE CALCAR

Se propune ca fațada să fie curățată de toate încălțările de vopsele paralizante.

Se va recomanda nucleul și să se înlocuiască cu piatră specială compusă din mai multe tipuri de marmură dar cea de bază trebuie să fie zăvolul sau nisipul de calcar din acele componente a blocurilor de piatră cărăieș și familia fațada, pentru redarea aspectului cel mai apropiat de cel original al marelui său de epocă din care este construit monumentul.

Întrucât vor fi suprafețe mari și adânci de piatră se va folosi metoda înglobării cu noi blocuri de piatră de aceeași textură și compoziție pentru a se încadra în fațada fără a avea în evidență noul material.

După selectarea suprafețelor fațadei și decorațiilor se va curăța de praf și apoi se va trata cu o vopsea specială de protecție pentru a preveni deteriorarea și pătrunderea umezelii.

RESTAURAREA ACOPIRIȘULUI

Se propune ca acoperișul să fie păstrat așa cum este și înlocuit doar acolo unde este necesar și înlocuit cu un acoperiș nou modernizat. Constată de evitarea a gârânilor și a semnelor de uzură din cauza vântului și a ploii.

FĂTADA SUD-VEST (SITUAȚIA EXISTENTĂ)

FĂTADA SUD-VEST (PROPOUNEREA)

RESTAURAREA ȘOCULUI

Șocul se va curăța de plăcuțele de piatră care este la moment strâm, după care se va curăța de mortar suprafețele fețelor pietrelor și rosturile din componenta șocului, în funcție unde este necesar de piatră se vor îngloba noi pietre de aceeași compoziție ca cea originală, pentru înglobarea și acoperirea rosturilor curățate și vor folosi doar materiale tradiționale pe bază de var și nisip.

NOTĂ: - Împănarea se va recomanda să se execute conform analogiilor din perioada st. sec. XIX

RESTAURAREA ELEMENTELOR DIN FER FORJAT DE EPOCĂ

Se propune ca restaurarea elementelor de fer forjat din fațada principală, să se înlocuiască doar de fier metalic și ghebelurile cu fier forjat de epocă. Constată de evitarea a gârânilor și a semnelor de uzură din cauza vântului și a ploii.

SCHEMA DE PROIECT		RECONSTRUCȚIA	
A.2.P.	Arhitect	ȘEF DE PROIECT	ȘEF DE PROIECT
Alexandru A.	București	Ștefan R.	Chișinău
Reconstrucția fațadei		ȘEF DE PROIECT	ȘEF DE PROIECT
		ȘTEFAN R.	CHIȘINĂU
Fațada de vară și iarnă		ȘTEFAN R. / CHIȘINĂU	

Casa în care a locuit arhitectul Al. Plămădeală de pe str. București nr. 62, aflată în stare avansată de degradare.

Mormântul sculptorului Al. Plămădeală. Cimitirul Central din Chișinău

Proiectul de reconstrucție a casei lui Al. Plămădeală, nerealizat până în prezent...

fia, Plămădeală Olga. *Alexandru Plămădeală*. Chișinău: Editura *Literatura artistică*, 1981; Braga T. *Alexandru Plămădeală*. Colecția *Maeștri basarabeni din secolul XX*. Chișinău: ARC, 2007; Marian Ana. *Moștenirea artistică a sculptorului Alexandru Plămădeală. 85 de ani de la trecerea în neființă a sculptorului*. În: *Arta*, 2025, vol. 34, nr. 1(AV), pp. 292-293; Brigalda-Barbas Eleonora, Marian Ana. *Construcții anatomice în portretele realizate de sculptorul Alexandru Plămădeală*. În: *Probleme ale științelor sociumanistice și modernizării învățământului*, 26 martie 2021. Chișinău: CEP UPS I. Creangă, 2021, Vol. 1, pp. 254-257; Stavilă T. *Olga Plămădeală – un cronicar al artelor din Basarabia interbelică*. În: *Dialogica*, nr. 2, 2021, pp. 69-75; Prelegere-film de Elena Musteață și Natalia Procop *Alexandru Plămădeală o stea din constelația personalităților făuritoare a identității Chișinăului*, <https://www.youtube.com/watch?v=bYFWZGDAjx0> (consultat 15.03.2026); Chastina Alla. *The sculptor Alexander Plămădeală and the*

architect Eugene Bernardazzi: creators of the monument to Stephen the Great in Chisinau. În: *Annales Universitatis Apulensis*. Alba-Iulia: Editura Mega, 2018, 22/II, pp. 95-107 ș.a.

6. Condricova Liliana. *Piese de feronerie artistică din Basarabia lucrate la turnătorii lui S. Serbov*. În: *Ioan Neculce*, *Buletinul Muzeului de istorie a Moldovei* (S.n.), vol. XXII, Iași, Complexul Muzeal Național Moldova, Iași, 2016, pp. 97-110; Eadem. *Originalitatea pieselor de feronerie artistică atestate în clădirile proiectate de Alexandru Bernardazzi*. În: *Latinitate, Romanitate, Românită*, Ed. 5, 5-6 noiembrie 2021. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, Ediția 5, pp. 349-368; Eadem. Prelegerea publică: *Pe treptele vieții (scări, trepte, baluștri din Chișinău)*, susținută la 12 februarie 2021, Muzeul de istorie a orașului Chișinău, <https://www.youtube.com/watch?v=OdRDkSfeAR0> (consultat 15.03.2026).